

УДК (UDC) 327 : 329 (8) “21”

DOI: 10.26693/ahpsxxi2024.08.150

LATIN AMERICAN POPULISM: MODERN DIMENSION

Tetiana Bohdanova,

e-mail: tatjanabohdanova@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9879-9073>

*Petro Mohyla Black Sea National University,
Ukraine, 54003, Mykolaiv, 68 Desantnykiv, 10*

Abstract

The rise of populist nationalism is one of the leading trends in international politics in recent decades. The revival of the populist phenomenon can be observed in different regions of the world: Europe, Asia, Africa, North and Latin America. Populist leaders seek to use the legitimacy gained through democratic elections to consolidate power. Populist modifications are a new dimension of political regimes that arise both in democracies and in hybrid and authoritarian regimes.

The historical and political role of populism in Latin American countries has been causing sharp discussions in the expert community for more than a decade. The author shows that populism was and remains an important factor in the historical process in Latin America and an example of the Caudillo's nation-building policy. Researchers of the Latin American populism phenomenon distinguish three types of populism such as classical, neoliberal and radical, and several waves of populism in LAC region.

The author carried out a historical review of the waves of populism in Latin America, determined their specifics. One of the most striking manifestations of right-wing populism in Latin America in the 21st century is 'bolsonarism', the domestic and foreign policy of Brazilian President Jair Bolsonaro (2019-2022). 'Bolsonarism' is a kind of Brazilian phenomenon with a global dimension. The phenomenon of populism is also clearly visible in Argentina. There, it is the well-known 'Peronism', the successor of which is the current President of Argentina, Javier Milei, since the end of 2023. Political and economic crises are favorable times for the rise of populism. Modern Latin American populism demonstrates a high degree of adaptability of the populism phenomenon to the challenges of modernity.

Keywords: Populism, Latin America, populist regimes, LAC region

ЛАТИНОАМЕРИКАНСЬКИЙ ПОПУЛІЗМ: СУЧАСНИЙ ВИМІР

Тетяна Богданова,

e-mail: tatjanabohdanova@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9879-9073>

Чорноморський національний університет імені Петра Могили,

Україна, 54003, Миколаїв, вул. 68-Десантників, 10

Анотація

Однією з провідних тенденцій міжнародної політики останніх десятиліть є піднесення популістського націоналізму. Відродження феномену популізму спостерігається у різних регіонах світу: в Європі, Азії, Африці, Північній і Латинській Америці. Лідери-популісти прагнуть використати легітимність, отриману через демократичні вибори, для консолідації влади. Популістські модифікації є новим виміром політичних режимів, які виникають як у демократіях, так і в гібридних та авторитарних режимах.

Історико-політична роль популізму в країнах Латинської Америки вже не одне десятиліття викликає гострі дискусії в експертному середовищі. Автор показує, що у Латинській Америці популізм був і залишається важливим фактором історичного процесу, прикладом політики націєтворення на чолі з каудільо. Дослідники феномену латиноамериканського популізму виділяють три типи популізму, зокрема, класичний, неоліберальний і радикальний, та декілька хвиль популізму у регіоні ЛАКБ.

Автором здійснено історичний огляд хвиль популізму в латинській Америці, визначено їх специфіку. Одним з найяскравіших проявів правого популізму в Латинській Америці у 21 столітті є «болсонарізм», внутрішня та зовнішня політика президента Бразилії Жаїра Болсонару (2019-2022 рр.). «Болсонарізм» – це своєрідне бразильське явище глобального виміру. Феномен популізму яскраво простежується й в Аргентині. Там це добре відомий «перонізм», продовжувачем якого є починаючи з кінця 2023 р. чинний президент Аргентини Хав'єр Мілей. Політичні та економічні кризи є сприятливим часом для піднесення популізму. Сучасний латиноамериканський популізм демонструє високий ступінь адаптивності феномену популізму до викликів сучасності.

Ключові слова: популізм, Латинська Америка, популістські режими, регіон ЛАКБ

Постановка проблеми. В останні роки ми спостерігаємо відродження такого феномену як популізм у різних регіонах світу: в Європі, Азії, Африці, Північній і Латинській Америці. У Латинській Америці популізм був і залишається важливим фактором історичного процесу, прикладом політики націєтворення на чолі з каудільо. Протягом багатьох десятиліть латиноамериканський популізм демонстрував унікальну здатність встановлювати власні інтереси та суспільно-політичні запити значної маси населення у концентрованому вигляді.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Феномен популізму тривалий час знаходиться в сфері дослідницьких інтересів українських і зарубіжних науковців. Концентрація уваги дослідників на цьому феномені проявляється хвилюподібно та залежить від політичного ландшафту як на регіональному, так і на глобальному рівнях. Зростання популярності популістських партій і рухів лівого і правого спрямування в останні десятиліття зумовили й акцентування уваги дослідників на проблемі популізму.

Вітчизняна політологічна школа за останні роки поповнилася ґрунтовними

дослідженнями феномену популізму І. Кіянки (Kiianka, 2016), В. Казакова, В. Пилипенка та Ю. Привалова (Kazakov, Pylypenko & Privalov, 2022), публікаціями А. Житко (Zhytko, 2019), Л. Лукіної (Lukina, 2021) та інших дослідників. У центрі уваги – піднесення правого популізму в Європі та США. У той же час лише деякі праці аналізують феномен латиноамериканського популізму, переважно в історичному контексті, зокрема, перонізм та інші популістські режими у Латинській Америці в 20 ст. (Barabash, 2020; Kiianka, 2014; Pryadko, 2014).

У зарубіжній політології є низка ґрунтовних досліджень популізму, які вже стали класикою, але й протягом останніх років побачили світ колективні праці, присвячені як феномену популізму в цілому, так і його регіональним проявам (The Oxford Handbook of Populism, 2017; Political Communication and Performative Leadership: Populism in International Politics, 2023). Значну цікавість для нашого дослідження представляють публікації К. Вейланда (Weyland, 2001), Е. Лакло (Laclau, 2005) та С. Алєнди (Alenda, 2018), в яких розкриваються особливості латиноамериканського популізму і неопопулізму, наукової дискусії в Центрі дослідження популізму про старі та нові грані популізму в Латинській Америці (Venga & Guidotti, 2024).

Відзначимо також низку публікацій (Löfflmann, 2022), що аналізують вплив популізму на міжнародну та зовнішню політику латиноамериканських лідерів на сучасному етапі, а також публікації присвячені феномену Ж. Болсонару у Бразилії як найяскравішому прикладу сучасного правого популізму в регіоні ЛАКБ (Casarões & Barros Leal Farias, 2021; Luz, 2023).

Метою дослідження є з'ясування специфіки латиноамериканського популізму в його сучасному вимірі, визначити чинники, які впливають на стійкість популістської традиції у регіоні ЛАКБ.

Виклад основного матеріалу. У ЗМІ та соцмережах слово популізм має переважно негативне оцінювальне спрямування, ним маркуються суспільно-політичні рухи, репрезентовані демагогами, що маніпулюють обуренням людей, сепаратистські рухи, право-радикальні політичні сили, ліві радикали. Популізм пов'язують з антиінтелектуалізмом, засудженням еліт, авторитаризмом, крайнім націоналізмом, ксенофобією, антисемітизмом і расизмом.

Т. Дроздова підкреслює, що невизначеність і політична заангажованість феномену популізму створюють ускладнення у науковому визначенні даного поняття через його високу пластичність, оскільки він включає занадто різномірні характеристики, може бути віднесений до різних історичних моментів, має різне ідеологічне наповнення, втілюється в різні інституційні форми, що дозволяє використовувати це поняття у будь-який спосіб (Drozdova, 2019).

Концептуально тривають постійні дебати про те, як визначити популізм. Наразі між провідними підходами у науковій літературі існує щось на зразок основної згоди щодо того, що популізм є політичним явищем, яке обертається навколо центрального поділу між поняттями «народ» та «еліта», і проявлятиметься в ідеологічному спектрі. Нормативно популізм було позначено як «амбівалентне» ставлення до демократії, через що важко зрозуміти, чи він є явною загрозою або корективом для демократії (Moftt, 2020).

Зокрема, визначено кілька універсальних характеристик популістських рухів і партій, серед яких одна з головних – дихотомічна картина соціального та політичного світу, протиставлення «народу» як головного носія універсальних позитивних цінностей, та еліти, або ж «інших, чужих», до яких можуть бути віднесені різні соціальні групи. Популісти зазвичай пропонують нереалістично прості підходи до соціальних проблем, які насправді не мають простих та остаточних розв'язань. При цьому існує фактичний консенсус у визначенні зв'язку популізму із демократичним політичним устроєм. Дослідники вказують також, що популізм певною мірою протиставляє демократію як волю більшості демократії системі узгодження інтересів, механізму захисту прав меншин, певних стримуючих крайнощі

«правил гри» у політиці (Kiianka, 2014: 210).

Спільною рисою популістських сил є тяжіння до прямої демократії на противагу складним механізмам репрезентативної. Зasadничою перевагою демократії є ключова роль компромісу в її функціонуванні. Популісти руйнують здатність продукувати політичний компроміс, який усуває як тиранію більшості, так і її протилежність, а саме параліч влади, здійснюваний пригніченою та невдоволеною меншістю (Horobets & Martynov, 2023: 169-170). Популізм характеризується спрощеним розумінням суспільства, чия єдність ґрунтується його ідентичністю, протиставленням брудної корумпованої еліти чистому та здоровому єдиному народу, суб'єкту спільної волі, претензією на монополію володіння істиною про цю волю (Drozdova, 2019).

За П.-А. Тагієффом є шість критеріїв популізму, які мають різні сфери значення, зокрема:

1) Популізм-рух, що виявляється як тип мобілізації середнього та народного класу. Це символічне вираження експансії мас у соціально-політичний простір;

2) Популізм-режим, авторитарний або напівплебісцитний режим, де харизматичний лідер або класичний демагог говорить безпосередньо з масами, легітимуючи свою владу тим, що втілює волю народу;

3) Популізм-ідеологія, що позначає притаманну кожній нації традицію ідеалізації народу, автентичного, природного, здорового на противагу тим, що мають над ним владу;

4) Популізм-відношення, що передбачає наявність популістських оцінок незалежно від традиції. Виявляється у відмові від експертів на користь автентичного представництва народу;

5) Популізм-риторика як ознака демократичної епохи або епохи мас, полемічний за своєю суттю. Оскільки виступає завжди від імені народу проти «інших», які можуть бути різними в залежності від імені якого народу говорить популіст: народу-демосу чи народу-етносу;

6) Популізм легітимації, що виникає внаслідок кризи легітимності, спричиненої модернізаційними процесами (Drozdova, 2019; Taguieff, 1997). Це спосіб тимчасової та перехідної легітимації – постдиктаторської або посттоталітарної. Зазначимо, що більшість явищ, кваліфікованих як популістські, мають або всі перелічені значення, або більшість з них.

Згадаємо слова К. фон Байме: «Популізм ніколи не триває довго, але він якимось чином постійно поряд» (Beume, 2019). Головною особливістю, що пояснює затребуваність популізму, є його максимальна простота, тоді як демократія є складною: саме це є головною відмінністю цих двох апеляцій до волі народу. Популізм базується на свідомій спробі спрощення проблем і в цьому його чарівність і рецепт успіху, зазначає відомий соціолог Е. Гідденс. Більшість політологів розглядають популізм у контексті демократії та демократичної деконсолідації, що є результатом приходу до влади популістів. Багато авторів вважають, що популізм не поєднується з недемократіями, оскільки прагне «поставити під сумнів існуючий суспільний порядок, діючи на користь переважної більшості» (Mouffe, 2016).

На думку Ф. Фукуяма, загальною тенденцією міжнародної політики останнього часу був наступ так званого популістського націоналізму. Лідери-популісти прагнуть використати легітимність, отриману через демократичні вибори, для консолідації влади. «Вони стверджують, що мають прямий харизматичний зв'язок із «народом», який часто визначається у вузьких етнічних термінах, що виключає значну частину населення. Вони не довіряють інститутам влади та прагнуть підірвати систему стримувань і противаг, що обмежує особисту владу лідера у сучасній ліберальній демократії: суди, систему законодавчої влади, незалежні ЗМІ та «аполітичний», позапартійний чиновницький апарат» (Fukuyama, 2020). Сучасними лідерами цього Ф. Фукуяма вважає Д. Трампа в США, В. Путіна в Росії, Р.Т. Ердогана в Туреччині, В. Орбана в Угорщині, Я. Качинського в Польщі, Р. Дутерте у Філіппінах і т.д.

Серед чинників, які стимулювали активізацію популістських рухів у всьому світі в останні десятиліття, українські науковці І. Горобець та А. Мартинов визначають гостру глобальну економічну кризу, амбівалентність багатьох традиційних політичних ідеологій і розмивання демаркаційних ліній між «право-центристами» та «ліво-центристами», занепад класичних масових політичних партій. Поляризована політична культура швидко перетворюється на поживне середовище для популістів – чемпіонів радикальних гасел і дій (Horobets & Martynov, 2023: 159, 161). Рушійною силою лівого популізму стали «старі ліви»: соціалісти, анархісти, троцькісти, які вступили в союз із протекціоністськи налаштованими профспілками. Другу ідеологічну течію складають ті, хто протестують проти швидкого зникнення старого світу та посилення глобальної конкуренції (Horobets & Martynov, 2023: 162).

Правопопулістський феномен став одним із головних трендів світової політики останніх років. Його поширення в «старих» і «нових демократіях» змушує дослідників переглянути той категоріальний апарат, за допомогою якого вони аналізували світові процеси у ще недавньому минулому. Сукупні характерні риси, виявляючись у різних країнах, неминуче набувають місцевого колориту. Якщо сплеск правого популізму в Європі був спровокований зовнішнім фактором – міграційними потоками, то в Бразилії – суто внутрішні причини та мотиви, що створили сприятливе підґрунтя для приходу до влади правопопулістського лідера. Для США було характерне змішання та переплетення як внутрішніх, так і зовнішніх факторів.

Б.Г. Пітерс і Дж. П'єр спробували класифікувати популістську політику через взаємодію двох складових: типу режиму (демократичний – авторитарний) і його активності (еліти – маси), отримавши таким чином чотири типи популізму в політичному режимі (Peters & Pierre, 2020). Така типологія дозволяє ідентифікувати популізм у різних політичних режимах, включаючи авторитарні. За словами авторів, «хоча популізм зазвичай розглядається в рамках демократичних режимів як відхід від демократії (*democratic "backsliding"*), авторитарні режими можуть використовувати популістські механізми для легітимації режиму». Відповідно до цієї типології, в сучасних консолідованих демократіях можна спостерігати появу електорального популізму/популістського патронату (Д. Трамп, С. Берлусконі, Б. Джонсон, Е. Макрон). При електоральному (змагальному) авторитаризмі авторитарні популістські лідери приходять до влади, використовуючи популістську риторичу (У. Чавес, Н. Мадуро). Консультативний авторитаризм означає, що популістський лідер допускає «консультації» з народом для оцінки рівня підтримки, для збору інформації та легітимації режиму (Сі Цзіньпін) (Peters & Pierre, 2020: 931).

Отже, популістські модифікації є новим виміром політичних режимів: вони виникають як у демократіях (Д. Трамп, Н. Моді, Ж. Болсонаро, Дж. Відодо), так і в гібридних (Р.Т. Ердоган, В. Орбан) та авторитарних (А.-Ф. де Сісі) режимах. Як такий, популістський режим не вписується в жодну з існуючих типологій політичних режимів, оскільки він здатний «нашаровуватись» на будь-який з них. Популізм є варіативним, бо міцно пов'язаний зі специфікою різних національних політик (Kiianka, 2014: 211).

Дослідники феномену латиноамериканського популізму, наприклад, Карлос де ла Торре, виділяють три типи (класичний, неоліберальний і радикальний) і декілька хвиль популізму у регіоні (The Oxford Handbook of Populism, 2017: 195-213). Перша хвиля популізму охопила регіон ЛАКБ у 1930–50-ті роки. Це режими Х. Перона в Аргентині, Ж. Варгаса в Бразилії, Л. Карденаса у Мексиці та інші. Тоді популізм став регіональною відповіддю на кризу моделі «наздоганяючого розвитку» (Latin American Populism in Comparative Perspective, 1982).

Для цієї хвилі характерною є внутрішньо-орієнтована, етатистська модель розвитку, спрямована на досягнення економічної незалежності, державне регулювання економіки, імпортозамінна індустріалізація й ін., а також «ворожість у

ставленні до олігархічної еліти». На думку класика сучасної політології аргентинця Ернесто Лакло, якого нерідко називають «філософом популізму», популістські режими першої хвилі у Латинській Америці виникли як результат зіткнення інтересів суспільства та еліти за умов кризи легітимності олігархічної держави. Ще одним проявом антагоністичної основи популізму є потреба «ворога», удаваного або реального, який потрібен популістським лідерам задля об'єднання мас навколо певної мети.

Отже, за визначенням Е. Лакло, латиноамериканський популізм є «глибоко демократичним» за своєю природою. Використовуючи дихотомію «народ – еліта» цей популізм здатен задіяти численні маргінальні сегменти населення, що робить його «життєстійким» (Laclau, 2005). 1960-ті роки стали часом «поразки» популізму та приходу до влади в результаті низки переворотів авторитарно-бюрократичної еліти в країнах ЛАКБ.

Друга хвиля популізму в Латинській Америці стала наслідком світової боргової кризи 1980-х років. Популістські лідери другої хвилі або неопопулісти, як наприклад, К. Менем в Аргентині, А. Фухіморі в Перу, здійснювали неоліберальні економічні реформи за рецептами МВФ («вашингтонський консенсус» та ін.) (Weyland, 2001). Атаки неопопулістів були спрямовані на корумповану політичну еліту, що здійснювала спротив курсу реформ. Отже, латиноамериканські популістські режими першої та другої хвилі мали як спільні, так і відмінні характеристики.

Третя хвиля популізму охопила регіон наприкінці 20 – на початку 21 ст. Ліворадикальні популістські режими У. Чавеса в Венесуелі, Е. Моралеса у Болівії, Р. Корреа в Еквадорі, Д. Ортега в Нікарагуа (The Oxford Handbook of Populism, 2017: 199-201). Лідери «лівого повороту» прийшли до влади шляхом виборів, їх режими характеризувалися яскравою антиамериканською спрямованістю, соціалістичними й антиімперіалістичними гаслами.

За визначенням Курта Вейланда (Weyland, 2013: 22), ліві популістські лідери репрезентували антисистемну опозицію. Своїх опонентів у політичній боротьбі вони представляли як «ворогів народу», перетворюючи політику у боротьбу «ми проти них», підриваючи основи плюралізму та демократичної системи стримувань і противаг. Докладний аналіз політики популістських лідерів третьої хвилі здійснено багатьма авторами, серед яких, наприклад, Л. Солер (Soler, 2020).

На думку М.І. Пуерто Рієра, «третій етап» є поверненням соціалістичного популізму, який спочатку прийшов до влади через демократичні вибори, а потім повернувся до авторитаризму. В авторитарних тенденціях багатьох популістських лідерів, незалежно від того лівий це чи правий політичний спектр, дослідниця знайшла додаткові докази адаптивності політичного феномену популізму до викликів сучасності (Venga & Guidotti, 2024).

Одним із найяскравіших проявів правого популізму в Латинській Америці у 21 столітті є так званий «болсонарізм» – внутрішня та зовнішня політика президента Бразилії Жаїра Болсонару (2019-2022 рр.). В. де Олівейра Пінту Коельо визначає «болсонарізм» як своєрідне бразильське явище глобального виміру, тісно пов'язаного з популізмом. Він провів порівняння між болсонаризмом та іншими ультраправими популістськими рухами, відзначивши їх схожість, таку як опора на нібито «чужого» лідера та використання поляризаційної мови, а також висвітлив міжнародні зв'язки родини Ж. Болсонару в плеяді правих рухів (Venga & Guidotti, 2024).

На думку дослідника, необхідними елементами для визнання політичного руху популістським є наявність сильного харизматичного лідера, дискурсивний наголос на менталітеті «ми проти них» і напрута між ліберальною демократією та імпульсами даного руху. Він підкреслив, що ці наративи не обов'язково ґрунтуються на існуючих суспільних розбіжностях, а часто розбудовуються навколо т.зв. «порожніх символів», які діють як каталізатори для об'єднання «народу» та створення «образу ворога» (дискурс еліт «народ проти них»).

У свою чергу М.Д. да Луз підкреслює, що існують різні способи розмежувати антагоністичний кордон між «народом» і «ворогом». У «болсонаризмі» лінія була встановлена на багатьох фронтах, але так, щоб ворог (вони) завжди асоціювався з Робітничою партією (Лула да Сілва, Д. Руссефф та ін.). Основні дихотомії, які використовував «болсонарізм» для побудови кордону «вони» проти «нас», є такі: християни – ліві / марксистки, патріоти – комуністи, демократія – диктатура, бразильці – глобалісти, тощо (Luz, 2023).

В. де Олівейра Пінту Коельо дійшов висновку, що широко розрекламований скандал *Lava Jato* був інструменталізований ультраправими для створення антикорупційного нарративу, зосередженого навколо ідей чистої мінімальної держави; маяк свободи підприємництва, який протиставляється марнотратній, неефективній «великій державі», яку пропагують ліві. Ж. Болсонару захопив цей антикорупційний дискурс, змішавши його з сильною антикомуністичною риторикою, що нагадує часи холодної війни та роки військової диктатури.

На його думку, відсутність справжнього національного проекту, залежність держави від агробізнесу та модель «споживчого громадянства» призвели до кризи очікувань. Як наслідок багато бразильців відчували себе обкраденими щодо свого майбутнього (Venga & Guidotti, 2024). В. де Олівейра Пінту Коельо характеризує болсонарізм як симптом кризи поточної «ліберально-капіталістичної моделі». А дослідниця М. Д. да Луз (Luz, 2023) підкреслює, що ультраправий дискурс у Бразилії не почався з «болсонаризму» і не буде припинений із закінченням терміну каденції Ж. Болсонару.

Ще одним прикладом сучасного популізму в Латинській Америці, на думку Р. Хайніша та А. Лагуна Тапіа, є Аргентина, в якій пероністів А. Фернандеса (і віце-президента та «сірого кардинала» К. Фернандес де Кірнер) замінив наприкінці 2023 р. чинний президент Аргентини Хав'єр Мілей. Хуан Перон, підкреслюють дослідники, вважається квінтесенцією популізму в Аргентині, втілюючи персоналістичне лідерство, антиінституціоналістичні ідеї та дотримуючись економічної програми перерозподілу. У цьому сенсі «перонізм проти антиперонізму» залишається визначальною рисою аргентинської політики, продовжуючи формувати політичний дискурс нації. На тлі «ефекту маятника» від лівих до правих Хав'єр Мілей виглядає як дивергентна фігура. Таким чином, Х. Мілея можна розглядати як популіста *sui generis*, який відповідає лише деяким популістським рисам згідно з теоретичним підходом Моффіта про популістів як виконавців криз (Venga & Guidotti, 2024).

У літературі про популізм у міжнародних відносинах підкреслюється, що популістські лідери руйнують ліберальний міжнародний порядок, будівельним блоком якого є багатосторонні інституції. Однак ліві та праві популістські лідери залишаються частиною цих інститутів, незважаючи на те, що продовжують бути критичними щодо них. Системи переконань популістських лідерів суттєво відрізняються від систем переконань інших лідерів у латиноамериканському регіоні. За висновком К. Тірса і Л. Венера, ліві популісти мають більше спільних елементів, ніж праві лідери. Лідери лівої орієнтації поділяють свою негативну оцінку міжнародного співробітництва, а також меншу кількість тактик і стратегій співпраці. З іншого боку, праві лідери мають схожі переконання щодо передбачуваності політичного майбутнього та віддають перевагу проявам загрози на міжнародній арені (Thiers & Wehner, 2023).

Висновки. Латиноамериканський популізм має тривалу історію. Виділяють три типи (класичний, неоліберальний і радикальний) та три хвилі популізму у регіоні ЛАКБ. Популістські режими першої та другої хвилі в Латинській Америці мають такі спільні риси як виникнення внаслідок політичної та економічної кризи, антиелітарна спрямованість, вертикальна модель мобілізації мас, конфронтаційний характер. Популістські лідери «лівого повороту» в Латинській Америці прийшли до влади шляхом виборів, їх режими характеризувалися яскравою антиамериканською

спрямованістю, соціалістичними та антиімперіалістичними гаслами. Бразильський правий популізм початку 21 ст. відобразив як сучасний світовий тренд, так і всі класичні ознаки популізму. І водночас має власні унікальні національні особливості. «Феномен Болсонару» породжує багато дискусійних проблем, а «феномен Мілея» ще чекає дослідників.

Яка ж ймовірна тривалість популістського тренду? Популізм як тінь демократичного способу правління дійсно весь час знаходиться поряд: він шукає і знаходить ті лакуни, які може оперативно зайняти. Періоди криз, як політичних, так і економічних, як регіональних, так і глобальних, є сприятливим часом для піднесення популізму. Сучасний латиноамериканський популізм демонструє високий ступінь адаптивності політичного феномену популізму до викликів сучасності.

REFERENCES

- Alenda, S.** (2018). Populismos y neopopulismos en América Latina. *Journal de Comunicación, Social*, 7 (7), 207-214.
- Barabash, O.** (2020). Economic difficulties and value foundations as factors of populist context in politics and constitutional law in Latin America and the Caribbean. *Gileia: Scientific Bulletin*, 156, 370-374 // **Барабаш, О.** (2020). Економічні складнощі і ціннісні підвалини як чинники популістського контексту в політиці і конституційному праві країн Латинської Америки та Карибського басейну. *Гілея: науковий вісник*, 156, 370-374.
- Beyme, K. von** (2019). *Rightwing Populism. An Element of Neodemocracy*. Cham: Springer.
- Casarões, G.S.P. & Barros Leal Farias, D.** (2021). Brazilian foreign policy under Jair Bolsonaro: far-right populism and the rejection of the liberal international order. *Cambridge Review of International Affairs*, 35 (5), 741-761. DOI: <https://doi.org/10.1080/09557571.2021.1981248>
- Drozdova, T.** (2019). Populism and Democracy. *Path of Science*, 5, 7, 3001-3009 // **Дроздова, Т.** (2019). Популізм і демократія. *Траєкторія науки*, 5, 7, 3001-3009. DOI: 10.22178/pos.48-5 Retrieved from <https://core.ac.uk/download/pdf/224977804.pdf>
- Fukuyama, F.** (2020). *Identity: The Demand for Dignity and the Politics of Resentment*. Kyiv: Our format // **Фукуяма, Ф.** (2020). Ідентичність. Потреба в гідності й політика скривдженості. Київ: Наш формат.
- Horobets, I. & Martynov, A.** (2023). European skepticism and populism under the conditions of transformation of the European integration process. *Consensus*, 2, 157-171 // **Горобець, І. & Мартинов, А.** (2023). Європейський скептицизм і популізм за умов трансформації процесу європейської інтеграції. *Консенсус*, 2, 157-171. DOI: <https://doi.org/10.31110/consensus/2023-02/157-171>
- Kazakov, V., Pylypenko, V. & Privalov, Yu.** (2022). *Populism: theory and practice, history and modernity*. Kyiv: Prostir-M // **Казаков, В., Пилипенко, В. & Привалов, Ю.** (2022). *Популізм: теорія і практика, історія та сучасність*. Київ: Простір-М.
- Kiianka, I.** (2016). *Populism in history and modernity: ideological currents, movements and political technologies*. Lviv: Prostir-m // **Кіянка, І.** (2016). *Популізм в історії та сучасності: ідеологічні течії, рухи та політичні технології*. Львів: Простір-м.
- Kiianka, I.** (2014). Latin American Populism: The Case of Argentine "Peronism". *Philosophy and political science in the context of modern culture*, 8, 208-211 // **Кіянка, І.** (2014). Латиноамериканський популізм: випадок аргентинського «перонізму». *Філософія і політологія в контексті сучасної культури*, 8, 208-211.
- Laclau, E.** (2005). Populism: What's in a Name? In *Populism and the Mirror of Democracy*. London, New York: Verso.
- Latin American Populism in Comparative Perspective* (1982). Albuquerque: University of New Mexico Press.
- Löfflmann, G.** (2022). Introduction to special issue: The study of populism in international relations. *The British Journal of Politics and International Relations*, 24, 3, 403-415. DOI: <https://doi.org/10.1177/13691481221103116>
- Lukina, L.** (2021). Populism as a multifunctional phenomenon of politics. Social and Human Sciences. *Polish-Ukrainian scientific journal*, 1 (29). Retrieved from <https://issn2391->

- 4164.blogspot.com/p/16.html
- Luz, M.D. da.** (2023). Bolsonarism: What's in a Name? *Revista del CESLA. International Latin American Studies Review*, 31, 165-192. DOI: <https://doi.org/10.36551/2081-1160.2023.31.165-192>
- Mofft, B.** (2020). *Populism*. Cambridge: Polity.
- Mouffe, C.** (2016). The populist challenge. Retrieved from <https://www.opendemocracy.net/en/democraciaabierta/populist-challenge/>
- Political Communication and Performative Leadership: Populism in International Politics* (2023). London: Palgrave Macmillan.
- The Oxford Handbook of Populism* (2017). Oxford: Oxford University Press.
- Peters, B.G. & Pierre, J.** (2020). A typology of populism: understanding the different forms of populism and their implications. *Democratization*, 27 (6), 928-946. DOI: <https://doi.org/10.1080/13510347.2020.1751615>
- Pryadko, T.** (2014). The origin and development of populism in the United States and Latin America. *Scientific journal of M.P. Drahomanov State University, Series 22: Political sciences and teaching methods of socio-political disciplines*, 14, 15-21 // **Прядко, Т.** (2014). Зародження та розвиток популізму у США та Латинській Америці. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова, Серія 22 : Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін*, 14, 15-21.
- Soler, L.** (2020). Populismo del siglo XXI en América Latina: Populism of the 21st Century in Latin America. *Estado & Comunes*, 1 (10), 17-36. DOI: https://doi.org/10.37228/estado_comunes.v1.n10.2020.146
- Taguieff, P.-A.** (1997). Le populisme et la science politique du mirage conceptuel aux vrais problèmes. *Revue D'histoire*, 56 (1), 4-33.
- Thiers, C. & Wehner, L.** (2023). Latin American Populist Leaders and the International Stage: Analysing Their Belief Systems. In: *Political Communication and Performative Leadership*, 107-124.
- Venga, L. & Guidotti, A.** (March 20, 2024). Old and New Facets of Populism in Latin America. *European Center for Populism Studies (ECPS)*. DOI: <https://doi.org/10.55271/rp0052> Retrieved from <https://www.populismstudies.org/old-and-new-facets-of-populism-in-latin-america/>
- Weyland, K.** (2001). Clarifying a Contested Concept: Populism in the Study of Latin American Politics. *Comparative Politics*, 34 (1), 1-22. DOI: <https://doi.org/10.2307/422412>
- Weyland, K.** (2013). The Threat from the Populist Left. *Journal of Democracy*, 24 (3), 18-32.
- Zhytko, A.** (2019). The phenomenon of «modern populism» in the context of the risks and challenges of the liberal democracies of the XXI century. *Modern society: political sciences, sociological sciences, cultural sciences*, 2 (19), 18-28. DOI: <https://doi.org/10.34142/24130060.2019.19.2.02> // **Житко, А.** (2019). Феномен «сучасний популізм» у контексті ризиків і викликів ліберальних демократій XXI століття. *Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки*, 2 (19), 18-28. DOI: <https://doi.org/10.34142/24130060.2019.19.2.02>